Рішення
разової спеціалізованої вченої ради
про присудження ступеня доктора філософії

Здобувач ступеня доктора філософії **Вігірінський Андрій Валерійович** 1987 року народження, громадянин України, освіта вища: закінчив у 2009 році Національну юридичну академію України імені Ярослава Мудрого за спеціальністю «Правознавство», виконав акредитовану освітньо-наукову програму «Право».

Разова спеціалізована вчена рада, утворена наказом ректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка № 189-34 від 10 квітня 2026 року, у складі:

Голови разової спеціалізованої вченої ради	**Тараса ДІДИЧА,** доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри теорії та історії права та держави Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Рецензентів	**Бориса МАЛИШЕВА**, доктора юридичних наук, професора, професора кафедри теорії та історії права та держави Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
	Дениса СЕВРЮКОВА, доктора юридичних наук, професора, професора кафедри теорії та історії права та держави Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Офіційних опонентів	**Лариси НАЛИВАЙКО**, доктора юридичних наук, професора, помічника ректора, наукового співробітника науково-дослідної лабораторії превентивної діяльності та соціологічних досліджень ННІ підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції Дніпровського державного університету внутрішніх справ.
	Тетяни ТАРАХОНИЧ, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника відділу теорії держави та права Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України.

На засіданні «16» червня 2026 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» **Вігірінському Андрію Валерійовичу** на підставі публічного захисту дисертації «Механізми стримувань та противаг у надзвичайних правових режимах: теоретико-правовий аспект» за спеціальністю 081 «Право».

Дисертацію виконано на кафедрі теорії та історії права та держави Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України, м. Київ.

Науковий керівник – **Геннадій ДУБОВ,** кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії права та держави Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису українською мовою, що повністю відповідає вимогам пункту 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами) та містить нові науково-обґрунтовані результати, а саме:

уперше:

Сформовано авторське визначення надзвичайної ситуації, — це фактичний якісний стан суспільства, який виникає в силу дії раптових та непередбачуваних обставин, за яких засоби, доступні владі, не дозволяють забезпечувати безпеку держави (громадян), обумовлюючи необхідність негайної зміни стану правового регулювання та відносин влади з громадянами, на користь часткового та тимчасового відступу від гарантії забезпечення прав, із зобов'язанням їх відновлення у момент припинення негативного впливу таких обставин.

Також, сформовано авторське визначення надзвичайного правового режиму — це форма дотримання принципів верховенства права та законності при юридичному оформленні меж відступу від норми, шляхом спроби поміщення дій влади в певні правові рамки, попри те, що ці дії є реакцію на обставини дійсності, які таких рамок не мають. Сформовано набір матеріальних критеріїв легітимної надзвичайності та процесуальних вимог легалізації надзвичайних правових режимів.

Обґрунтовано феномен «надлегальності»: зсув центру прийняття рішень від інституцій із процесуальними гарантіями до політичного координаційного органу.

Виділено ядро формально непорушних прав, а також вимог до відступу при правозастосуванні (зв'язок із загрозою, сувора необхідність, пропорційність, тимчасовість). У той же час, продемонстровано амбівалентність між непорушністю та механізмом «свободи розсуду» (margin of appreciation), яким суди виправдовують дії урядів.

Здійснено систематизацію типів реагування на надзвичайні стани: від «Business as Usual», через адаптивні моделі до позаправових рішень, із подальшою ратифікацією; законодавчий і виконавчий тип «конституційної диктатури».

Визначено критерії розмежування надзвичайних правових режимів і концепту войовничої демократії, як засобів реагування на загрози безпеці. Показано, що інструменти войовничої демократії можуть перетворюватися з механізму

самозахисту конституційних цінностей на «легендування» політично мотивованих рішень, коли легітимація досягається популістичною мобілізацією без причинно-наслідкового зв'язку з декларованою метою.

Синтезовано підстави для оцінки обґрунтованості заборони партій: ідеї та програми, реальна поведінка (включно з бездіяльністю лідерів), спроможність завдати шкоди (електоральна вага) з вимогою доведеної «нагальної суспільної потреби».

Виділено форми інституційного самоусунення судової влади в умовах надзвичайних правових режимів (неприйняття рішень, віднесення питань до дискреційних повноважень, обмеження обсягу судової перевірки правомірності, невикористання практики ЄСПЛ при правозастосуванні).

Запропоновано удосконалення механізму захисту прав громадян при застосуванні спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів.

Проаналізовано ризик «нормалізації винятку» і сценарій «подвійної держави» (співіснування нормативної та прерогативної підсистем).

Удосконалено:

Теоретичні підходи до розуміння диктатури в Стародавньому Римі, як обтяжливих обов'язків, а не блага для найбільш гідного, від яких, як від необмеженої влади, він намагався позбавитись. Проведено розмежування між цим інститутом та сучасними підходами до реагування на надзвичайні ситуації.

Підхід до використання гілками влади наданих можливостей стримування виконавчої влади в умовах надзвичайних ситуацій та надзвичайних правових режимів, з метою недопущення відсторонення особистості та руйнування міжгрупових соціальних зв'язків, які здатні підірвати єдність та привести до громадянських протистоянь. Виокремлення загрози та фактори, що впливають на інституційну самостійності суддів у кризових умовах.

Обґрунтування надзвичайних адміністративно-правових режимів, як інструментів захисту колективних інтересів на противагу індивідуальним.

Розуміння ролі законодавчої гілки влади на стадії запровадження надзвичайних правових режимів, розглянуто способи посилення контролю за виконавчою гілкою влади, ускладнення механізмів зловживань, навіть за умови об'єднаності під одним політичним прапором більшості та виконавчої гілки влади.

Дістало подальший розвиток:

Розуміння багатоманітності моделей стримувань і противаг як результат доктринальних пошуків і політичного компромісу, чутливих до суспільних настроїв, які вимагають належної політичної культури, громадянського суспільства й незалежного суду, для ефективного втілення в життя ідей свободи, рівності та верховенства права, з вимогою забезпечення єдності політичної спільноти в умовах надзвичайних ситуацій.

Характеристика соціально-психологічного виміру надзвичайних ситуацій, які впливають на стан взаємодії в середині політичного тіла між індивідами: поляризація, емоційні хвилі, вторинність легальності, поділ осіб на групи «ми», «інші», варваризація суспільства тощо.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки та пропозиції, обґрунтовані в роботі, можуть бути застосовані:

У науково-дослідній роботі – для подальшого розвитку теоретико-правових уявлень щодо інструментальної теорії права загалом та засобів надзвичайних правових режимів, які впливають та трансформують формально незмінну систему стримувань і противаг у демократичних республіках.

У законотворчій діяльності – при вдосконаленні положень чинного законодавства України, що торкаються заборони діяльності політичних партій, застосування індивідуальних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів, шляхом зниження їх деструктивного значення для усвідомлення рівності громадян та функції держави щодо захисту від сваволі.

У правозастосовній діяльності – з метою підвищення рівня усвідомлення відповідальності осіб, які претендують та займають відповідальні пости та посади щодо наслідків їх дій для цілісності держави, здатності оцінювати ситуативні вигоди та стратегічні наслідки, в питаннях відвернення загрози.

У викладацькій діяльності – у процесі проведення навчальних занять та підготовки навчально-методичних матеріалів та підручників з дисциплін «Теорія права», «Філософія права», «Проблеми правоутворення та правозастосування в Україні», спеціальних курсів з вивчення надзвичайних станів, правових практик реагування на воєнні загрози, концепту войовничої демократії тощо.

Таким чином, результати дослідження мають важливе теоретичне та практичне значення для розвитку правової науки, вдосконалення законодавства України та вироблення внутрішної політики в середовищі надзвичайних обставин, як безпосередньо в період правового режиму воєнного стану, так і після його завершення.

Здобувач має 19 наукових праць, серед них 6 статей у фахових виданнях України (категорія «Б») і 13 наукових тез у збірниках матеріалів науково-теоретичних та науково-практичних конференцій, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Вігірінський А.В. Окремі аспекти функціонування принципу поділу влади в умовах правового режиму воєнного стану. Право.ua, № 2. 2023. С. 20–26. URL: http://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2023-2/Pravo_ua_2023_2_020.pdf

2. Вігірінський А.В. Практична складова функціонування принципу поділу влади в умовах потенційних та реальних загроз національній безпеці. Право.ua. №4. 2023. С.11-17. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2023-4/Pravo_ua_2023_4_011.pdf

3. Вігірінський А.В. Забезпечення свободи слова та протидії пропаганді в умовах правового режиму воєнного стану. Альманах права. №15. 2024. С. 506—515. URL: https://almanahprava.org/assets/images/issues/15/almanac-15-ua.pdf

4. Вігірінський А.В. Надзвичайні обставини як підстава формування правопорядку. Практичні аспекти легітимності. Національний вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». № 86. 2024. С. 22-29. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/5.pdf

5. Вігірінський А.В., Дубов Г.О. Ризики застосування практик войовничої демократії (на прикладі виборчого процесу Румунії). Наше право. №1. 2025. С.167—

173. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2025-1/NP_2025_1_167.pdf

6. Вігірінський А.В., Дубов Г.О. До питання допустимості застосування формально-функціонального підходу у судовій практиці в умовах надзвичайних обставин». Право.ua. №1.2025.Київ. С.259-266 URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2025-1/Pravo_ua_2025_1_259.pdf

У дискусії взяли участь голова, рецензенти, офіційні опоненти та висловили зауваження:

Тарас ДІДИЧ, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії права та держави Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Оцінка позитивна без зауважень.

Борис МАЛИШЕВ, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії та історії права та держави Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Оцінка позитивна із зауваженнями:

1. У роботі детально аналізується прецедент анулювання виборів у Румунії 2024 року судовим рішенням та практика судової заборони діяльності політичних партій в Україні, де одними із ключових доказів стають непублічні звіти спецслужб. Автор слушно зазначає, що це порушує такий визначальний принцип правосуддя, як змагальність.

Проте важливим моментом для дискусії є визначення того, як суду зберегти баланс між національною безпекою і тим, аби «войовнича демократія» не перетворилася на інструмент маніпуляції виборчим процесом.

2. Дисертант критикує позицію Верховного Суду, який при розгляді справ про оскарження рішень щодо запровадження санкцій обмежує судовий розгляд лише перевіркою законності процедури, не оцінюючи фактичні підстави рішень про запровадження санкцій.

У зв'язку з цим дискусійним залишається питання інституційної спроможності судової влади в Україні: чи може судова влада в умовах надзвичайних правових режимах реально протистояти виконавчій гілці влади, не ризикуючи бути звинуваченою у підриві національної безпеки.

3. У дисертації обґрунтовано концепт «надлегальності» в умовах надзвичайних правових режимів, який характеризується зсувом певних важливих владних повноважень від законодавчої і виконавчої влади до координаційних органів (наприклад, РНБОУ), які не мають прямої конституційної і політичної відповідальності за обмеження основних прав людини. Це призводить до того, що правові процедури подекуди стають лише формою для легалізації політичної доцільності.

Отже, важливим є визначити, яким має бути механізм, який би гарантував, що після завершення надзвичайного правового режиму такі координаційні органи автоматично повернуться до стандартного формату консультативних функцій, а не залишаться реальним правозастосовчим суб'єктом.

Денис СЕВРЮКОВ, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії та історії права та держави Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Оцінка позитивна із зауваженнями:

1. Автор пропонує змістовні дефініції «надзвичайної ситуації» та «надзвичайного правового режиму», акцентуючи увагу на «фактичному якісному стані суспільства» та «формі дотримання принципів верховенства права». Проте, враховуючи авторську тезу про те, що інтерпретація загроз часто є суб'єктивною формою тлумачення дійсності політичними акторами, робота б лише виграла від більш детального аналізу того, як ці теоретичні рамки можуть бути перетворені на конкретні законодавчі запобіжники, що мінімізують ризик «нормалізації винятку».

2. Дисертант справедливо критикує позицію Великої Палати Верховного Суду за «свідоме самообмеження компетенції» та «формально-функціоналістичний підхід» при розгляді справ про індивідуальні санкції. Зокрема автор обґрунтовує потребу в «судовому контролі по суті» та доступі до матеріалів із гарантіями конфіденційності. Водночас, дискусійним залишається питання інституційної готовності національної судової системи до роботи з великими масивами розвідувальної інформації («secret intelligence») без ризику витоку даних, що в умовах воєнного стану могло б стати окремою загрозою безпеці.

У роботі згадується ідея поетапного посилення вимог до парламентської більшості (від 60% до 80%) для пролонгації надзвичайного стану. Автор визнає, що такий механізм розрахований більше на американську систему «сплячих норм», ніж на умови крайньої необхідності. Разом з тим, варто було б глибше дослідити ризики застосування такого інструменту в умовах високої політичної поляризації парламенту, коли неможливість досягти консенсусу може призвести до автоматичного припинення режиму в момент реальної екзистенційної загрози.

У дисертації проведена чітка межа між поняттями войовнича демократія та надзвичайні режими. Дисертант вказує, що войовнича демократія є елементом «звичного правопорядку». Однак, аналізуючи українську практику заборони політичних партій у 2022 році, автор демонструє, що суди фактично змішували ці режими, використовуючи критерії, прийняті під час війни, до подій минулого. У цьому контексті робота потребує уточнення: чи можливо взагалі в умовах «триваючого мультиаспектного надзвичайного стану» зберегти чистоту доктрини войовничої демократії без її поглинання логікою воєнної доцільності.

Лариса НАЛИВАЙКО, доктор юридичних наук, професор, помічник ректора, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії превентивної діяльності та соціологічних досліджень ННІ підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції Дніпровського державного університету внутрішніх справ. Оцінка позитивна із зауваженнями:

1. У розділі 3, зокрема підрозділі 3.3 «Міжнародні стандарти та вітчизняна практика обмеження прав» (с. 145-154 дисертації) та у списку джерел (с. 171, посилання на роботу P. Macklem «Militant democracy...»), згадується концепція захисту демократичних інститутів від внутрішніх загроз. Концепція «войовничої

демократії» дозволяє державі обмежувати права тих суб'єктів (наприклад, колаборантів, проросійських партій), які прагнуть знищити саму демократію. Як у рамках запропонованої Вами теоретичної моделі механізмів стримувань та противаг збалансувати інструменти «войовничої демократії» під час надзвичайного стану, щоб сама держава, борючись із внутрішнім ворогом, не зруйнувала засади верховенства права? Які межі використання цього доктринального концепту Ви бачите?

2. У підрозділі 2.2 «Роль судової влади у забезпеченні балансу сил в умовах надзвичайних правових режимів» (с. 88-97 дисертації) Ви аналізуєте практику Конституційного Суду України та закордонний досвід контролю за рішеннями виконавчої влади. На с. 91-92 дисертації стверджуєте, що суди мають володіти повноваженнями оцінювати пропорційність заходів надзвичайного стану.

Відомо, що рішення про введення надзвичайного стану або застосування специфічних оборонних заходів є актами суто «політичної доцільності» (political questions), які ухвалюються на основі закритих розвідувальних чи військових даних. Як саме орган судової влади (зокрема КСУ чи Верховний Суд), не володіючи повнотою специфічної воєнно-політичної інформації, може здійснити глибоку та об'єктивну перевірку *«пропорційності та доцільності»* таких кроків, не перебираючи на себе невластиві суду функції управління державою? Які теоретичні межі судового активізму в цій сфері Ви окреслюєте?

3. У підрозділі 1.2 «Поняття та ознаки надзвичайних правових режимів» (с. 39-43 дисертації) Ви ґрунтовно доводите, що будь-який надзвичайний режим має імперативну ознаку тимчасовості (temporal limitation). Проте далі, у підрозділі 3.2 (с. 128-135 дисертації), аналізуючи тривалу практику застосування обмежень прав людини, Ви констатуєте, що сучасні глобальні загрози (наприклад, затяжні воєнні конфлікти чи гібридні війни) призводять до явища «нормалізації надзвичайності», коли особливий режим та обмеження тривають роками.

Додаткового обґрунтування під час публічного захисту потребує Ваша теоретична модель функціонування системи стримувань і противаг у ситуації, коли надзвичайний правовий режим втрачає ознаку реальної тимчасовості й стає перманентним. Якщо класичні засоби стримування (парламентський контроль, чергові вибори) заблоковані на тривалий час, яким чином запропоновані Вами інструменти можуть запобігти кризі демократичних інституцій держави? За рахунок яких внутрішніх компенсаторних механізмів система стримувань має адаптуватися до умов тривалого (перманентного) надзвичайного стану, щоб не допустити повного переходу влади до диктату?

4. У розділі 2 (зокрема підрозділи 2.1 та 2.2, с. 74-97 дисертації) Ви детально досліджуєте інституційний вимір стримувань крізь призму традиційної тріади гілок влади. Водночас на с. 140-145 дисертації (підрозділ 3.2) Ви звертаєтесь до міжнародних стандартів, де ключовим елементом демократичного контролю визнається громадянське суспільство та незалежні медіа. Слід зауважити, що недостатньо дослідженим у роботі є правовий статус та реальний потенціал неінституційних (громадянських) чинників як елемента загальної системи стримувань та противаг в умовах надзвичайних режимів. В умовах воєнного чи

надзвичайного стану держава легітимно обмежує свободу слова, мирних зібрань та вводить військову цензуру.

Потребує додаткового обгрунтування під час публічного захисту, яким чином у Вашій теоретичній концепції визначається місце та межі впливу громадянського суспільства, незалежних медіа чи цифрових платформ як «четвертої влади» в процесі стримування зловживань державних органів, якщо традиційні правові канали комунікації та контролю суттєво обмежені або заблоковані правовим режимом?

5. У Висновках (с. 174-188 дисертації) сформульовано загальний підсумок, що дієвість системи стримувань і противаг в умовах надзвичайного стану залежить не лише від якості правових норм, а й від суб'єктивних: професійних чеснот та морально-етичних якостей осіб, уповноважених на виконання функцій держави. Водночас у підрозділі 1.1 також підкреслено, що навіть досконалі норми не функціонують без доброчесності носіїв влади, а ефективність системи стримувань і противаг залежить від зрілості політичної культури.

Яким чином вимога доброчесності посадовців може бути закріплена у правових механізмах, зокрема, через кваліфікаційні вимоги, процедури призначення та механізми відповідальності? Які з розглянутих у дисертації інституційних засобів Ви вважаєте найдієвішими проти зловживань з боку носіїв надзвичайних повноважень?

Тетяна ТАРАХОНИЧ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу теорії держави та права Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України. Оцінка позитивна із зауваженнями:

1. Попри звернення до міжнародних стандартів та практики ЄСПЛ, у роботі спостерігається недостатній аналіз зарубіжних моделей системи стримувань і противаг. Було б корисним ширше залучити напрацювання англо-американської та континентальної правових традицій, що дозволило б глибше провести порівняльний аналіз.

2. Запропоновані автором розмежування надзвичайних правових режимів і проблеми войовничої демократії як певних засобів реагування на загрози безпеці заслуговують позитивної оцінки, проте потребують чіткішого обгрунтування критеріїв розмежування та більшої уваги до їх практичного значення.

3. У дисертаційному дослідженні бракує конкретних прикладів із національної судової практики щодо порушення прав та свобод людини і громадянина в умовах надзвичайних правових режимів, що зробило б викладені положення практично вагомішими.

4. У тексті роботи іноді спостерігається ускладнений стиль викладу, що виражається у використанні надто довгих багатокомпонентних речень.

Лаконічніший стиль сприяв би кращому сприйняттю матеріалу без зниження рівня академічності.

Результати відкритого голосування:

«За» - 5 членів ради;
«Проти» - 0 членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада присуджує **Вігірінському Андрію Валерійовичу** ступінь доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Відеозапис трансляції захисту дисертації додається.

Голова разової
спеціалізованої вченої ради
доктор юридичних наук,
професор **Тарас ДІДИЧ**

Підпис засвідчую
Вчений секретар
КАРАУЛЬНА
18.06